

ક્રિકેટ ભલે આપણા દેશમાં સૌથી લોકપ્રિય રમત હોય, પરંતુ તેનું જન્મસ્થળ ઇંગ્લેન્ડ છે. ઈ.સ.ની 16મી સદીમાં ઇંગ્લેન્ડમાં આ રમતની શરૂઆત થઈ. એવા પુરાવાઓ મળ્યા છે, કે ઓક્સફર્ડમાં આવેલ ‘બોદલીઅન પુસ્તકાલય’ની એક હસ્તપ્રતમાં જણાવ્યા પ્રમાણે પાદરીઓ ‘CRICKET’ નામની રમત રમતા હતા. અન્ય એક સ્થળેથી મળતી માહિતી મુજબ 16મી સદીમાં ‘ગિલ્ડફોર્ડ ગ્રામર સ્કૂલ’ના વિદ્યાર્થીઓ આ રમત રમતા હતા. ઈ.સ. 1700ની સાલની આસપાસનાં વર્ષોમાં પદ્ધતિસર ક્રિકેટ રમવાની શરૂઆત થઈ. ઈ.સ. 1774માં આ રમત રમવા માટે નિયમો તૈયાર કરવામાં આવ્યા. રમતની લોકપ્રિયતા વધતાં ઈ.સ. 1909માં ‘ઇમ્પિરિયલ ક્રિકેટ કાઉન્સિલ’ની રચના કરવામાં આવી, જે પાછળથી ‘ઇન્ટરનેશનલ ક્રિકેટ કાઉન્સિલ’માં રૂપાંતરિત થઈ, જેને આઈ.સી.સી. તરીકે ટૂંકા નામે ઓળખવામાં આવે છે. વિશ્વમાં ક્રિકેટ રમતા દેશોના પ્રતિનિધિઓની બનેલી આઈ.સી.સી. સમગ્ર વિશ્વમાં ક્રિકેટનું નિયંત્રણ કરવા સાથે વિવિધ દેશો વચ્ચે ‘ટેસ્ટમેચ’, ‘વનડે ક્રિકેટ’ તેમજ ‘ટ્વેન્ટી-ટ્વેન્ટી’ મેચોનું આયોજન કરે છે, રમતના નિયમોમાં જરૂરી ફેરફારો કરે છે, જે ક્રિકેટ રમતા સર્વ દેશોના રમતસંઘોને બંધનકર્તા હોય છે.

આપણા દેશમાં આ રમતના વિકાસમાં પારસીઓ અને બ્રિટીશ લશ્કરી અધિકારીઓનો સિંહફાળો છે. ઈ.સ.1848માં ‘ઓરિએન્ટ ક્લબ’ પારસીઓએ સ્થાપી. ઈ.સ. 1866માં ‘બોમ્બે યુનિયન હિન્દુ ક્લબ’ અને ઈ.સ. 1883માં ‘મોહમેડન ક્લબ’ સ્થપાઈ. ઈ.સ. 1866માં પારસીઓની ક્રિકેટ ટીમે ક્રિકેટ રમવા ઇંગ્લેન્ડની મુલાકાત લીધી, તો ઈ.સ. 1889-90માં ઇંગ્લેન્ડની ટીમ ભારતમાં ક્રિકેટમેચ રમવા આવી. આ રમત ભારતમાં લોકપ્રિય થતાં ભારતમાં પ્રથમ સત્તાવાર ક્રિકેટમેચ ઈ.સ. 1884માં ‘બોમ્બે જિમખાના વિરુદ્ધ પૂણે જિમખાના વચ્ચે યોજાઈ. જામનગરના મહારાજા રણજીતસિંહજી તેમજ શ્રી દુલીપસિંહજીએ ક્રિકેટની રમતમાં વિશ્વમાં નામના મેળવી. આજે તેઓની સ્મૃતિમાં રાષ્ટ્રીય કક્ષાએ ‘રણજીટ્રોફી’ તથા ‘દુલીપટ્રોફી’ એમ બે ટુર્નામેન્ટનું આયોજન કરવામાં આવે છે.

વિશ્વના ઘણા ઓછા દેશોમાં રમાતી હોવા છતાં, ક્રિકેટની રમત ખૂબ લોકપ્રિય રમત તરીકે વિશ્વપ્રસિદ્ધ છે. આ રમતમાં હાલ ‘ટેસ્ટમેચ’, ‘વનડે’ અને ‘ટ્વેન્ટી-ટ્વેન્ટી’ ટૂર્નામેન્ટનું વિશ્વના જુદા-જુદા ક્રિકેટ રમતા દેશો વચ્ચે, તેમજ વનડે અને ટ્વેન્ટી-ટ્વેન્ટી ટૂર્નામેન્ટ વર્લ્ડકપના ધોરણે રમાય છે.

આ રમતની લોકપ્રિયતા વધતાં હવે મહિલા ક્રિકેટ ટૂર્નામેન્ટ્સનું પણ વિશ્વકક્ષાએ ત્રણેય ફોર્મેટ્સમાં આયોજન થાય છે.

### ક્રિકેટનું મેદાન

ક્રિકેટનું મેદાન 180 વાર લાંબું અને 145 વાર જેટલું પહોળું હોય એ ઇચ્છનીય બાબત છે, જેથી વિકેટના કેન્દ્રમાંથી 60 વારથી 75 વારની બાઉન્ડ્રી બનાવી શકાય.

### પીચ

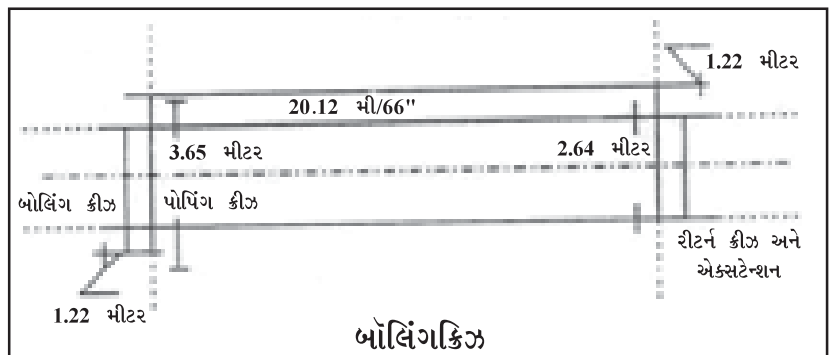
બોલીંગક્રિક્સની વચ્ચેના રમવાના મેદાનને ‘પીચ’ કહેવામાં આવે છે. વિકેટના કેન્દ્રમાંથી બન્ને બાજુએ પીચ પાંચ ફૂટ પહોળી હોવી જરૂરી છે.

### વિકેટ

બંને બાજુએ સામસામેના છેડા વચ્ચે 22 વાર (20.12 મીટર)નું અંતર રહેવું જોઈએ. વિકેટના બંને છેડે એકબીજાને સમાંતર રહે તે પ્રમાણે ત્રણ-ત્રણ સ્ટમ્પ્સ ખોડવામાં આવે છે. સામસામે રોપેલા સ્ટમ્પ્સ વચ્ચેના મેદાનને વિકેટ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે.

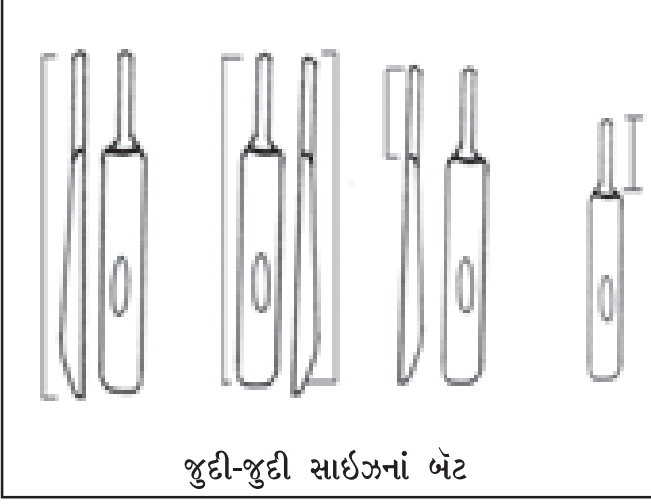
### બોલિંગક્રિક્સ

વચ્ચેના સ્ટમ્પની બંને બાજુએ 1.32 મીટર (4’-4’’)ની લંબાઈની સીધી લીટીમાં રેખા દોરવામાં આવે છે. રેખાની કુલ લંબાઈ 2.64 મીટર (8’-8’’) હોય છે, જેને બોલિંગ, ક્રિક્સ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે.



## પોપિંગક્રિકેટ

વિકેટ બંને છેડે બોલિંગક્રિકેટની આગળના ભાગમાં 1.22 મીટર (ચાર ફૂટ)ના સમાન અંતરે જે રેખાઓ અંકિત કરવામાં આવે છે, તેને પોપિંગક્રિકેટ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે.



### સાધનો

#### બેટ

બેટની લંબાઈ વધારેમાં વધારે 96.5 સેમી અને પહોળાઈ વધારેમાં વધારે 10.8 સેમી હોય છે.

#### દડો

આ રમત માટેનો દડો ગોળાકાર હોય છે, જેનું માપ જોઈએ તો દડાનો પરિઘ (ઘેરાવો)  $8\frac{13}{16}$  ઇંચથી ઓછો ન હોવો જોઈએ અને 9 ઇંચથી વધારે ન હોવો જોઈએ. તેમજ વજન  $5\frac{1}{2}$  ઔંસથી ઓછું નહિ અને  $5\frac{3}{4}$  ઔંસથી વધારે ન હોવું જોઈએ.

### સ્ટમ્પ

વિકેટના બંને છેડે ત્રણ-ત્રણ સ્ટમ્પ રોપવામાં આવે છે. જમીનની સપાટીની ઉપરના ભાગમાં દરેક સ્ટમ્પની ઊંચાઈ 26 ઇંચ જેટલી રહે તે માપના હોવા જોઈએ. બંને છેડે રોપવામાં આવેલા ત્રણ-ત્રણ સ્ટમ્પ ઉપરના ભાગમાં બેલ્સ (ચકલીઓ) મૂકવામાં આવે છે. દરેક ચકલીની લંબાઈ  $4\frac{3}{4}$  ઇંચ હોવી જોઈએ. તેમજ સ્ટમ્પ ઉપર મૂક્યા પછી સ્ટમ્પની બહાર અડધા ઇંચ કરતાં વધારે રહેવી જોઈએ નહિ. બંને છેડે રોપવામાં આવેલા સ્ટમ્પ્સ વચ્ચે 22 વાર (20.12 મીટર)નું અંતર હોવું જોઈએ.

આ ઉપરાંત રમતમાં બેટ્સમેન તથા વિકેટ-કીપરે પહેરવાનાં પેડ, હેન્ડગ્લોઝ વિકેટ-કીપિંગગ્લોઝ, હેલમેટ, એબ્ડોમિનલ ગાર્ડ્સ, લેગગાર્ડ્સ, સીનગાર્ડ્સ, કિટબેગ ઇત્યાદિ સાધનોની જરૂર પડે છે.

### ખેલાડીઓ

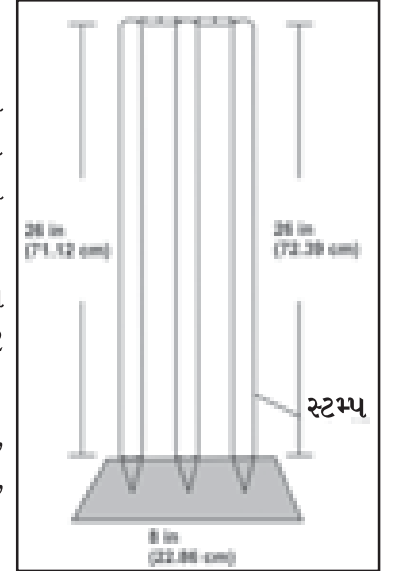
પ્રત્યેક ટીમમાં કુલ 16 ખેલાડીઓની પસંદગી કરવામાં આવે છે, જે પૈકી મેચ શરૂ થતાં પહેલાં 12 ખેલાડીઓનાં નામ જાહેર કરવામાં આવે છે. તેમાંથી 11 ખેલાડીઓ ખરેખર મેચમાં ભાગ લઈ બેટિંગ, બોલિંગ અને ફિલ્ડિંગમાં ભાગ લે છે, જ્યારે બાકીનો 1 ખેલાડી અવેજી (બારમા ખેલાડી) તરીકે ઓળખાય છે, જે સામાન્ય રીતે સારો ફિલ્ડર હોય છે. ઉપર્યુક્ત 11 ખેલાડીઓ પૈકી કોઈ ખેલાડીને ઈજા થાય અથવા અન્ય કોઈ કારણોસર પેવેલિયનમાં પાછો આવે, ત્યારે તેની અવેજીમાં માત્ર ફિલ્ડિંગ ભરવા બારમો ખેલાડી મેદાનમાં જાય છે. બારમા ખેલાડીને બોલિંગ, બેટિંગ કે વિકેટ-કીપિંગ કરવાનો અધિકાર હોતો નથી.

### ગણવેશ

ટેસ્ટમેચ દરમિયાન બંને ટુકડીના તમામ ખેલાડીઓ સફેદ શર્ટ-ટીશર્ટ, સફેદ રંગનું પેન્ટ તથા સફેદ રંગના ક્રિકેટ માટેનાં ખાસ શૂઝ પહેરે છે, જ્યારે વનડે અને ટ્વેન્ટી-ટ્વેન્ટી મેચ દરમિયાન પ્રત્યેક ટુકડી પોતાની ટીમ માટે નક્કી કરેલ રંગીન ગણવેશ પરિધાન કરે છે.

### રમતનો સમય - ઈનિંગ

ટેસ્ટ ક્રિકેટમાં બે ટુકડીઓ પૈકી એક ટુકડી બેટિંગ કરે છે, જ્યારે અન્ય ટુકડી બોલિંગ અને ફિલ્ડિંગ કરે છે. ટેસ્ટક્રિકેટમાં દરેક ટુકડીને બે-બે ઈનિંગ્સ અથવા પાંચ દિવસની સમયમર્યાદા પૈકી જે વહેલું પૂરું થાય તે



પ્રમાણે રમત રમાડવામાં આવે છે. જ્યારે એક દિવસની વનડે સ્પર્ધામાં દરેક ટુકડીને મર્યાદિત ઓવર્સની (50 ઓવર્સ), અથવા એક-એક ઈનિંગ પૈકી જે વહેલું પૂરું થાય તે પ્રમાણે રમત રમાડવામાં આવે છે. તેમજ ટ્વેન્ટી-ટ્વેન્ટી ક્રિકેટમેચમાં દરેક ટુકડીને મર્યાદિત 20 ઓવર્સ અથવા એક ઈનિંગ પૈકી જે વહેલું પૂરું થાય તે પ્રમાણે ક્રિકેટ રમાડવામાં આવે છે. ટેસ્ટક્રિકેટમાં બંને ટુકડીની બે-બે ઈનિંગ્સ પૂરી થઈ જાય, તો વધારે રન કરનાર ટુકડીને વિજેતા જાહેર કરવામાં આવે છે. પરંતુ નિયત પાંચ દિવસોમાં બંને ટુકડીઓની બબ્બે ઈનિંગ્સ પૂરી થાય નહિ, તો મેચ 'ડ્રો' થયેલી જાહેર કરવામાં આવે છે. જો બન્ને ઈનિંગ્સના અંતે બંને ટુકડીઓના સરખા રન થાય, તો બંને ટુકડીઓ વચ્ચે 'ટાઈ' જાહેર કરવામાં આવે છે. આધુનિક પરિણામલક્ષી યુગમાં 'વનડે' અને 'ટ્વેન્ટી-ટ્વેન્ટી' મેચ વધારે ને વધારે પ્રચલિત-લોકપ્રિય બની છે. આ બંને સ્પર્ધા પ્રકારમાં એક-એક ઈનિંગ અથવા નક્કી કરવામાં આવેલી ઓવર્સ દરમિયાન જે ટુકડી વધારે રન કરે તેને વિજેતા ઘોષિત કરવામાં આવે છે અથવા સરખા રન થાય તો વનડે ક્રિકેટમેચમાં બંને ટુકડી વચ્ચે 'ટાઈ' જાહેર કરવામાં આવે છે, જ્યારે ટ્વેન્ટી-ટ્વેન્ટી ક્રિકેટમેચમાં સરખા રન થાય, તો સુપર ઓવરનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે.

### કૌશલ્યો

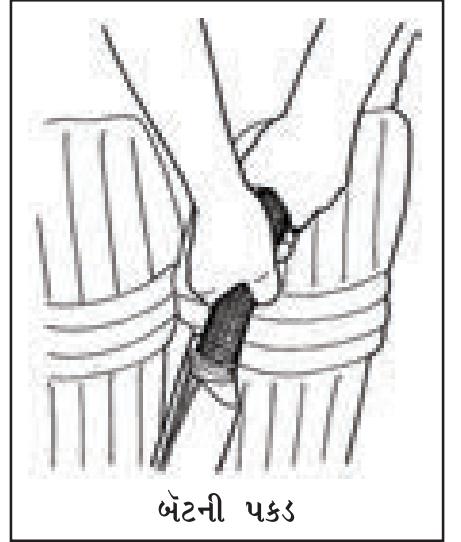
ક્રિકેટની રમતનાં કૌશલ્યોને મુખ્યત્વે ચાર વિભાગમાં વિભાજિત કરી શકાય : (1) બેટિંગ (2) બોલિંગ (3) ફિલ્ડિંગ (4) વિકેટ-કીપિંગ. આ ચારેય કૌશલ્યોને વિગતે સમજાએ.

#### (1) બેટિંગ

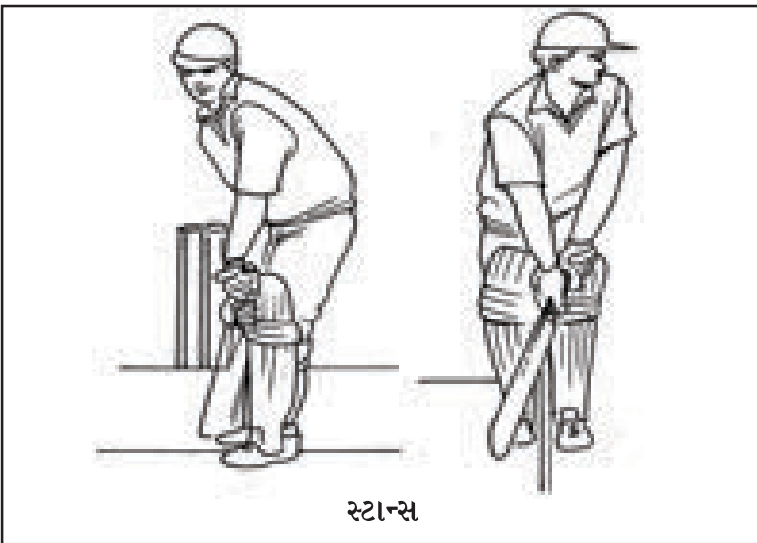
ક્રિકેટની રમતમાં ખેલાડી માટે બેટિંગ અગત્યનું કૌશલ્ય છે. બેટ્સમેન જ્યારે મેદાનમાં બેટિંગ માટે આવે ત્યારે કેટલીક પાયાની બાબતોની તેને જાણકારી હોવી જોઈએ, જેવી કે બેટની પકડ, સ્ટાન્સ, સામે છેડેથી ફેંકવામાં આવતા દડાનો પ્રકાર, દડાની ઝડપ, ફિલ્ડિંગની ગોઠવણી, પીચની સ્થિતિ, પીચનું વલણ, વાતાવરણ, પોતાનો બેટિંગક્રમ ઇત્યાદિ વિશેની જાણકારી જરૂરી છે. વળી, કયા પ્રકારની મેચ છે, જેવી કે ટેસ્ટમેચ, વનડે, ટ્વેન્ટી-ટ્વેન્ટી, જે-તે પ્રકારની મેચને અનુલક્ષીને ધીરજ પૂર્વક કે ઝડપી બેટિંગ કરવું જરૂરી બને છે.

#### બેટની પકડ : (જમણેરી બેટ્સમેન માટે)

બેટના હેન્ડલના ઉપરના ભાગમાં ડાબા હાથના પંજા વડે મજબૂત રીતે બેટ પકડવું, ડાબા હાથના પંજાને અડકીને હેન્ડલનો નીચેનો ભાગ જમણા હાથના પંજા (હથેળી) વડે મજબૂત રીતે પકડવો.



બેટની પકડ



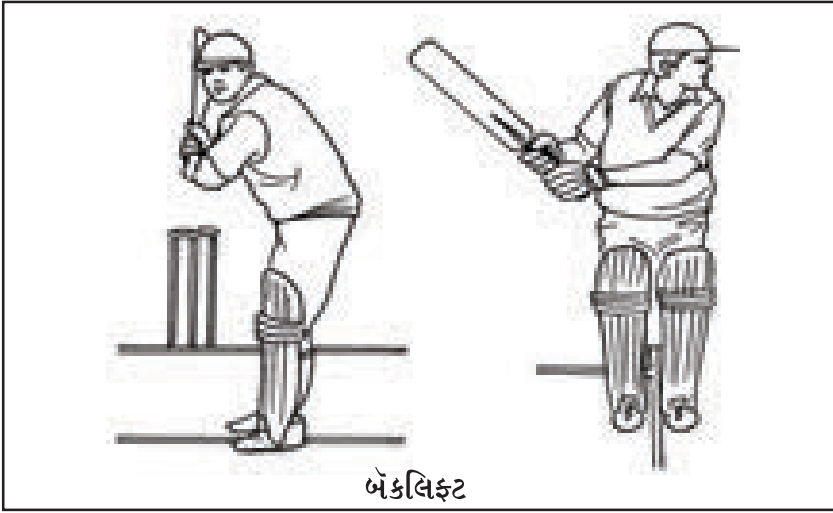
સ્ટાન્સ

#### સ્ટાન્સ

ડાબો ખભો બોલર તરફ રહે તે રીતે આકૃતિમાં દર્શાવ્યા મુજબ બંને પગ વચ્ચે થોડુંક અંતર રહે તે પ્રમાણે ઊભા રહેવું. ઘૂંટણ સહેજ ઝૂકેલા, બેટ્સમેનની નજર સામેની વિકેટ તરફથી દડો ફેંકતાં બોલર ઉપર, શરીર કમરમાંથી આગળ તરફ સહેજ ઝૂકેલું રાખવું.

#### બેકલિફ્ટ :

બોલર દ્વારા ફેંકાયેલા દડાને રમવા માટે પદ્ધતિસર બેટને પાછળ તરફ ઊંચકવાના કૌશલ્યને બેકલિફ્ટ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે.

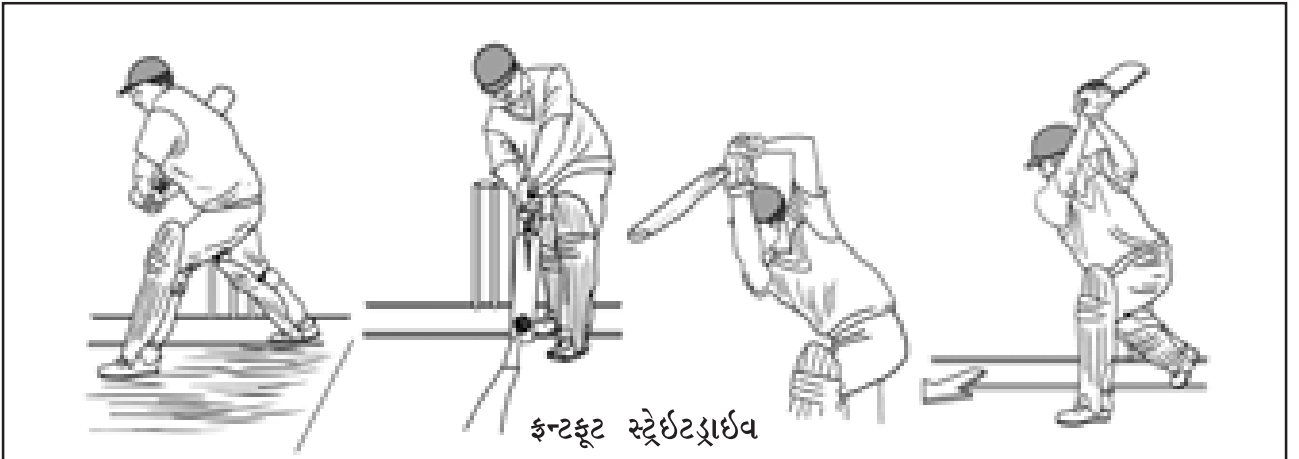


બેકલિફ્ટ

બેટને પાછળ તરફ ઊંચકવામાં આવે, ત્યારે બેટની બ્લેડની નીચે તરફની ધાર જમીન તરફ રહે તે રીતે પાછળની તરફ ઊંચકવું. ઘડાને ફટકારવાની ક્રિયા કરતી વખતે બેટને આગળ તરફ ગતિ આપવામાં આવે, ત્યારે બંને હાથની કોણીઓ શરીરની નજીક રાખવી, જેથી બેટ શરીરની નજીકથી આગળ તરફ પસાર થાય.

### ફ્રન્ટફૂટ સ્ટ્રેઇટડ્રાઇવ (Front foot straight drive)

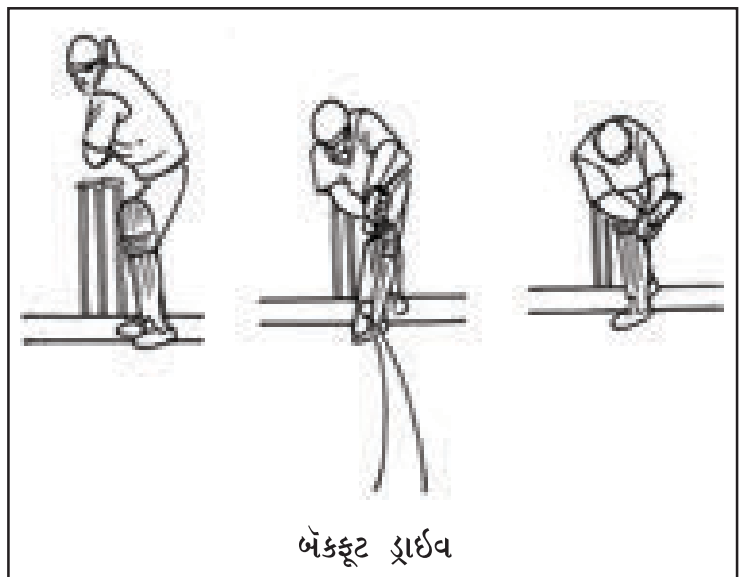
લેગસ્ટમ્પની રેખા તરફ ઊછળેલા ઓવરપીચ બોલને શરીરનું વજન આગળના પગ ઉપર રાખી બોલને પીચ ઉપર સીધો ફટકારવામાં આવે તેને ફ્રન્ટફૂટ સ્ટ્રેઇટડ્રાઇવ કહેવામાં આવે છે. આગળનો પગ, ઘૂંટણ, માથું, આંખો, આગળનો ખભો, કોણી સામે બોલ તરફ રહે છે. ફ્રન્ટફૂટ ડ્રાઇવના અન્ય પ્રકારમાં ફ્રન્ટફૂટ કવરડ્રાઇવ, ફ્રન્ટફૂટ ઓનડ્રાઇવ, ફ્રન્ટફૂટ ઓફડ્રાઇવનો સમાવેશ થાય છે.



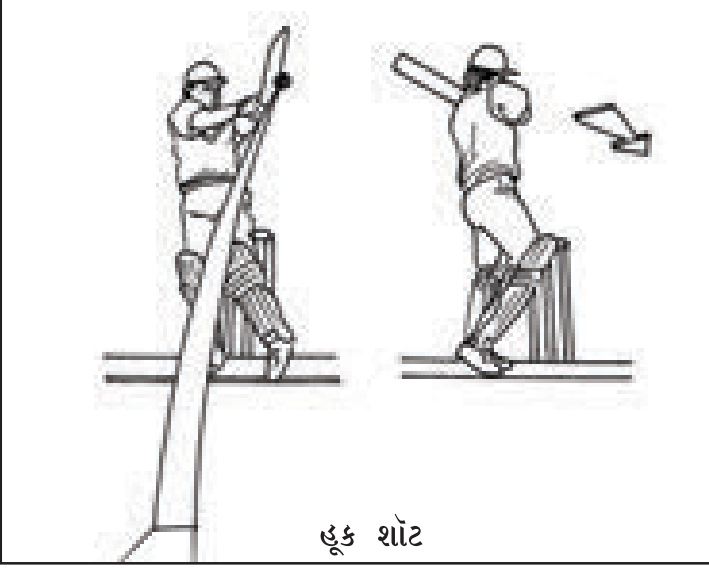
ફ્રન્ટફૂટ સ્ટ્રેઇટડ્રાઇવ

### બેકફૂટ ડ્રાઇવ (Back foot drive)

શોર્ટલેન્થ બોલ કે જે સ્ટમ્પની લાઇન ઉપર અથવા સહેજ બહારની બાજુ કે લેગસ્ટમ્પ પર અથવા લેગસ્ટમ્પની બહાર તરફ ઊછળે છે, તેવા બોલને બેટ્સમેન પાછળના પગ ઉપર શરીરનું વજન રાખી ફટકારે છે, તેને બેકફૂટ ડ્રાઇવ કહેવાય છે. આ ડ્રાઇવમાં બેટ્સમેન પાછળના પગને સ્ટમ્પ તરફ ખસેડે છે અને તે સાથે જ શરીર અને પગને બોલની દિશામાં રાખે છે. માથું સ્થિર, નજર બોલ પર, શરીરનું વજન પાછળના પગ ઉપર, પાછળ તરફ ઊંચકેલું, બેટ બોલ પર લાવી બેકફૂટ રમવામાં આવે છે. બેકફૂટ ડ્રાઇવમાં 'હિટવિકેટ' થવાય નહિ, તે માટે કાળજી રાખવી જરૂરી છે.



બેકફૂટ ડ્રાઇવ



### હૂક શોટ (Hook shot)

ફાસ્ટ બોલર જ્યારે શોર્ટપીચ દડો નાખે ત્યારે બેટ્સમેનને હૂકશોટ મારવાની તક મળે છે. આ પ્રકારના ફટકામાં બેકલિફ્ટથી ફટકો માર્યા પછી બેટની ફોલોથ્રુની ક્રિયા હૂક આકારની બનતી હોવાથી આ શોટને હૂકશોટ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. આવા શોટપીચ દડાને બેટ્સમેન જરા પાછળ હટી ફાઇનલેગમાં કે સ્ક્વેરલેગમાં ફટકારે છે. ઝડપી કે મધ્યમ ઝડપી ગોલંદાજીમાં શોટપીચ દડાને રમવા માટે હૂકશોટ ઉપયોગી છે. આ સ્ટ્રોકથી ઘણા બધા રન મળે છે, પરંતુ ખામીભરેલો શોટ બેટ્સમેનની વિકેટનો ભોગ

લે છે. આથી બોલ સાથે બેટનો સમયસર સંપર્ક થાય એ જરૂરી છે, આ પ્રકારનો ફટકો મારવામાં કેચઆઉટ થવાની શક્યતાઓ પણ રહેલી છે. તેમજ આ શોટ રમવામાં બેટ્સમેનને ઈજા થવાની પણ શક્યતા રહેલી છે.

### બોલિંગ (Bowling)

બેટ્સમેનને આઉટ કરવા બોલિંગ એ પાયાનું અને ફળદાયી કૌશલ્ય છે. દરેક સારો બોલર બેટ્સમેન દડાને રમવામાં મૂંઝવણમાં મુકાય તે રીતે દડો ફેંકે છે. સારી, અસરકારક, ફળદાયી બોલિંગ માટે દડો બેટ્સમેન તરફ ફેંકે, ત્યારે દડાની લાઈન અને લેન્થ જળવાય તે ખાસ જરૂરી છે.

બોલિંગના કૌશલ્યમાં (1) દડાની પકડ (ગ્રિપ) (2) રનઅપ (3) દડાની હાથમાંથી છૂટવાની ક્રિયા (ડિલિવરી) અને ફોલોથ્રુ આ ચાર બાબતો ખૂબ જ અગત્યની છે. સારો બોલર બનવા માટે ઉપરની ચારે બાબતો કે જે પાયાની છે, તેના ઉપર ધ્યાન અને મહાવરો જરૂરી છે.

ક્રિકેટની રમતમાં દડો ફેંકવાના કૌશલ્યનો બેટ્સમેનને રન કરતો અટકાવવામાં અને ખાસ તો આઉટ કરવા માટે ઉપયોગ કરવામાં આવે છે.

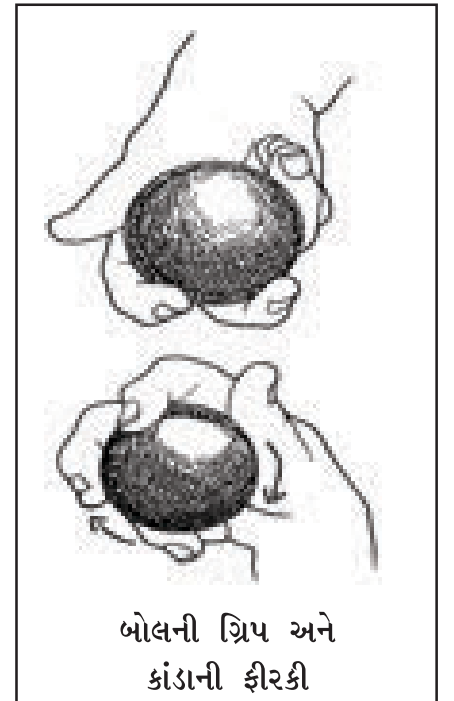
### બોલિંગના પ્રકારો

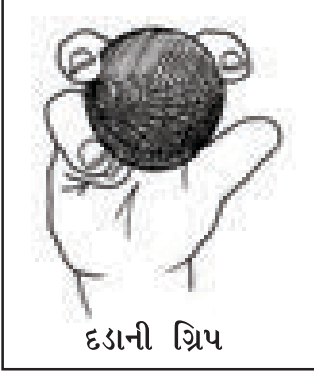
#### સ્પિનબોલિંગ

બોલર દ્વારા ઓછો રનઅપ લઈને નાખવામાં આવેલો દડો બોલરના હાથમાંથી છૂટીને પીચ પર પડ્યા પછી જમણી કે ડાબી બાજુ ગતિ કરે અને દિશા બદલે તેને સ્પિનબોલિંગ કહેવાય છે. સ્પિનબોલિંગ એ દડાની પકડ, આંગળીઓ અને કાંડાની કરામત છે. સ્પિનબોલિંગમાં લેગસ્પિન, ઓફસ્પિન, ગૂગલિ, ટોપ-સ્પિન વગેરે પ્રકારે દડાને સ્પિન કરવામાં આવે છે. દરેક સ્પિન પ્રકારમાં દડાની પકડ અલગ-અલગ હોય છે. સ્પિનબોલિંગના મુખ્ય પ્રકારો સમજાવે.

#### લેગસ્પિન (Leg-Spin)

લેગસ્પિન બોલિંગને લેગબ્રેક પણ કહેવામાં આવે છે. લેગસ્પિનમાં દડાની પકડમાં પહેલી, બીજી અને ત્રીજી આંગળીઓ દડાની સિલાઈ ઉપર રહે છે. કાંડાને સહેજ નમેલું રાખીને હાથનો પાછળનો ભાગ ઉપર તરફ રાખવામાં આવે છે. લેગસ્પિન બોલિંગમાં દડો પડ્યા પછી બેટ્સમેનની વિરુદ્ધ દિશામાં એટલે કે દડો લેગસ્ટમ્પથી ઓફસ્ટમ્પની દિશામાં ગતિ કરે છે. આ પ્રકારની બોલિંગ કરતી વખતે દડો છોડતાં કાંડાને ઝાટકો અને આંગળીઓ વડે ગતિસુમેળથી સ્પિન કરવામાં આવે છે.





### ઓફસ્પિન (Off - Spin)

ઓફસ્પિન બોલિંગને ઓફબ્રેક તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે. આ પ્રકારની બોલિંગમાં દડાને પહેલી આંગળીના નીચે વેઢા સુધી સિલાઈ પર રાખીને તથા બીજી અને ત્રીજી આંગળીઓ બાજુ પર વિસ્તારીને દડાની સિલાઈ પર પકડ લેવામાં આવે છે. દડો છોડતી વખતે આંગળીઓ વડે દડાને ફેરવવાની અને કાંડાનો યોગ્ય ઝાટકો આપવાની બાબત ખૂબ અગત્યની છે. આ પ્રકારની બોલિંગમાં દડો ટપ્પો પડ્યા પછી બેટ્સમેન તરફ એટલે કે ઓફસ્ટમ્પ તરફથી લેગસ્ટમ્પ તરફ ગતિ કરે છે.

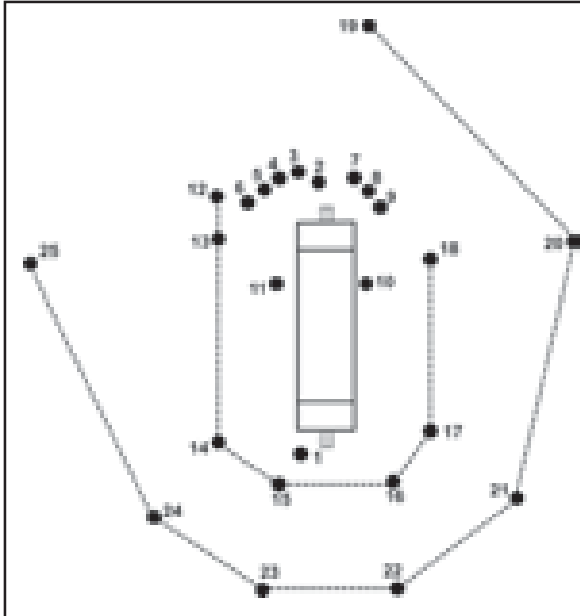
### ફાસ્ટબોલિંગ (Fast-Bowling)

લાંબો રનઅપ લઈ દડાને ઝડપી ગતિ મળે તે રીતે નાખવાની ક્રિયાને ફાસ્ટબોલિંગ કહેવાય છે. મુખ્યત્વે ઇનિંગની શરૂઆતમાં ફાસ્ટબોલિંગ નાખવામાં આવે છે. બોલની ઝડપ અને યોગ્ય દિશામાં દડો નાખવાથી વિકેટ મળવાની શક્યતા વધે છે. ફાસ્ટબોલિંગમાં સાતત્યપૂર્ણ લાંબો રનઅપ, કિંઝ નજીક આવતાં તીવ્ર ઝડપે દોડ, હાથ અને કાંડાની ત્વરિત ક્રિયાઓ તથા દડાની ડિલિવરી વખતે સમગ્ર શરીરનો ધક્કો આપી શરીરનું સમતોલન જાળવવાનું હોય છે.

ફાસ્ટબોલિંગમાં દડાની પકડ માટે પહેલી અને બીજી આંગળી સિલાઈની બાજુ પર તથા ત્રીજી અને ચોથી આંગળી બાજુ પર વિસ્તારીને દડાની પકડ લેવામાં આવે છે, તેમજ અંગૂઠાને સિલાઈ પર રાખવામાં આવે છે.

ફાસ્ટબોલરમાં શારીરિક તાકાત, સહનશક્તિ, દોડવાની ઝડપ, ચોક્કસતા, બુદ્ધિચાતુર્ય, આત્મવિશ્વાસ અને મગજ ઉપરનો સંપૂર્ણ કાબૂ હોવો જરૂરી છે, બોલર ઇનસ્વિંગ, આઉટસ્વિંગ, યોર્કર, બાઉન્સર, ટ્રીમર, બીમર વગેરે પ્રકારે ઝડપી બોલિંગ કરીને ફાસ્ટબોલિંગમાં વૈવિધ્ય લાવી શકે છે.

### ફિલ્ડિંગ (Fielding)



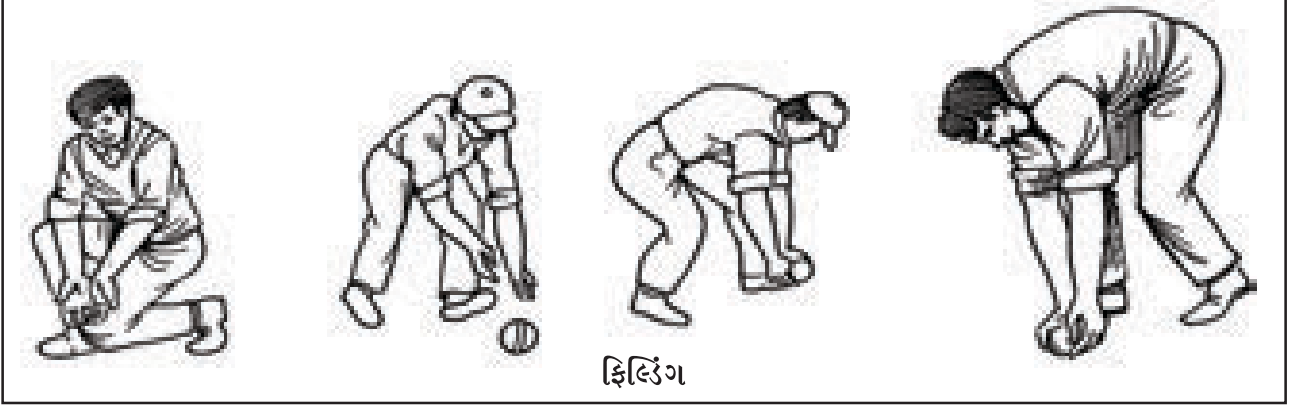
ક્રિકેટના મેદાન ઉપર ફિલ્ડિંગનાં સ્થાન

- |                     |                   |                       |
|---------------------|-------------------|-----------------------|
| 1. બોલર             | 10. શોર્ટલેગ      | 19. લોંગલેગ           |
| 2. વિકેટ-કીપર       | 11. સીલી મીડઓન    | 20. ડીપ સ્ક્વેર લેગ   |
| 3. ફર્સ્ટ સ્લીપ     | 12. શોર્ટ થર્ડમેન | 21. ડીપ મીડ વિકેટ     |
| 4. સેકન્ડ સ્લીપ     | 13. કવરપોઈન્ટ     | 22. લોંગઓન            |
| 5. થર્ડ સ્લીપ       | 14. એક્સ્ટ્રા કવર | 23. લોંગઓફ            |
| 6. ગલી              | 15. મીડઓફ         | 24. ડીપ એક્સ્ટ્રા કવર |
| 7. લેગ સ્લીપ        | 16. મીડઓન         | 25. ડીપ થર્ડમેન       |
| 8. બેકવર્ડ શોર્ટલેગ | 17. મીડવિકેટ      |                       |
| 9. ફોરવર્ડ શોર્ટલેગ | 18. સ્ક્વેર લેગ   |                       |

#### (1) દડાને અટકાવવો

બેટ્સમેને ફટકારેલા દડાને રોકવા માટે દડાની બરાબર સામે પહોંચી જઈ, આકૃતિમાં દર્શાવ્યા મુજબ અડધા બેસી જઈ, બંને હાથ આગળ તરફ લઈ જઈ સામેથી આવતા દડાને બંને હાથના પંજા ભેગા કરીને રોકો. દડાની ગતિ, દિશા વગેરે બાબતોને ધ્યાને લઈ દડાને રોકવાની સ્થિતિમાં ફેરફાર કરવો. નજર હંમેશાં દડા ઉપર રાખવી.



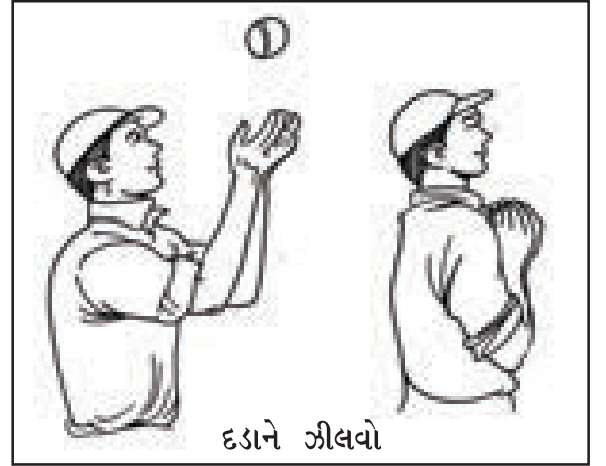


## (2) દડાને ફેંકવો (Throwing)

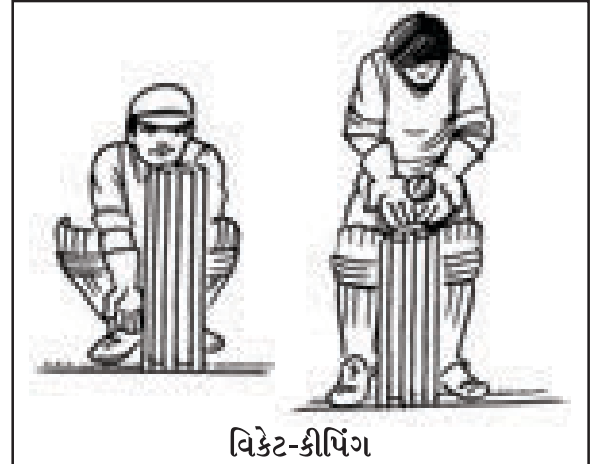
ફિલ્ડરે રોકેલા દડાને વિકેટ-કીપર તરફ અગર યોગ્ય સ્થળે ઝડપથી અને ચોક્કસ સ્થળે ફેંકવો ખૂબ જ જરૂરી છે. દડાને ફેંકતી વખતે શરીરનું સમતોલન અને ઝડપી નિર્ણયશક્તિ જરૂરી છે. દડાને ઝડપથી, રોકીને ફેંકવા માટે કાંડામાં, કોણીમાં અને ખભામાં નરમાશ હોવી જરૂરી છે.

## (3) દડાને ઝીલવો (Catching)

કેચિંગ (દડાને ઝીલવો) માટે બેટ્સમેને હવામાં ફટકારેલા દડાના અપેક્ષિત માર્ગમાં પહોંચી જઈ, દડાને બરાબર નીરખી બંને હાથની આંગળીઓ ફેલાવી કપ જેવો આકાર બનાવી દડાને ઝીલવો અને દડાના પ્રત્યાઘાતને ઓછો કરવા દડો ઝીલેલી સ્થિતિમાં બંને હાથને સહેજ નીચે લાવવા. પરિસ્થિતિને અનુલક્ષીને દડાને ઝીલવાની શરીરની સ્થિતિમાં ફેરફાર કરવો. ક્રિકેટની મેચ જીતવામાં આ કૌશલ્યનો ઘણો મોટો ફાળો રહે છે.



## (4) વિકેટ-કીપિંગ (Wicket-Keeping)



ક્રિકેટની રમતમાં વિકેટ-કીપિંગનું કાર્ય ઘણું મહત્વનું અને મુશ્કેલ છે. વિકેટ પાછળ જતા દડાને રોકવો, વિકેટ પાછળ ઊછળીને કે બેટનો સ્પર્શ થઈને આવતા દડાનો કેચ કરવો, બેટ્સમેન ક્રિઝ છોડે, તો દડાને સ્ટમ્પ કરીને તેને આઉટ કરવો, તથા રન લેતાં અટકાવવાનું કાર્ય વિકેટ-કીપરે કરવાનું હોય છે. ઝડપી બોલિંગ દરમિયાન વિકેટ-કીપરે વિકેટની પાછળ દૂર યોગ્ય જગ્યાએ સ્થાન લેવું. સ્પિનબોલિંગ વખતે વિકેટ-કીપરે વિકેટની પાછળ સ્ટમ્પ નજીક સ્થાન લેવાનું હોય છે.

**ફોલોઈંગ ઈનિંગ્સ :** જે ટીમ પ્રથમ બેટિંગ કરે છે, તે નિયમ પ્રમાણે રમતના તફાવતમાં હોય, તો પોતાના બાકી ખેલાડીઓનો દાવ અનામત રાખી, સામા પક્ષને બેટિંગ લેવાની ફરજ પાડી શકે છે.

**ડિકલેરેશન :** બેટિંગ લેતી વખતે ટીમ ગમે ત્યારે પોતાની ઈનિંગ્સને મેચ દરમિયાન બંધ કરી શકે છે.

**રમતનો પ્રારંભ, વિરામ અને અંત :** અમ્પાયરના ‘પ્લે’ શબ્દથી રમત શરૂ થશે અને ‘ટાઈમ’ શબ્દથી રમત બંધ થશે. નિયમ પ્રમાણે ભોજન અને ચાનો સમય આપવામાં આવશે.

મેચ બંધ કરતી વખતે અમ્પાયર સ્ટમ્પનાં ચકલાં ઉપાડી લઈ ‘ટાઈમ’ શબ્દ બોલશે.

**સ્કોરિંગ :** સ્કોરિંગબુક્કમાં નિયમ પ્રમાણે સ્કોરર આઉટ, રન, દડાની વિગત વગેરેની નોંધણી કરશે.

**બાઉન્ડ્રી :** નિયત કરેલ હદની (બાઉન્ડ્રીલાઈન) બહાર દડો જતાં બેટિંગ પક્ષને એકસાથે 4 રન મળે છે. તેને બાઉન્ડ્રી કહે છે. પીચ પડ્યા સિવાય દડો હવામાં બાઉન્ડ્રીની હદ ઓળંગે, તો તે 6 રન બેટિંગ પક્ષને મળે છે.

**લૉસ્ટ બોલ :** જો રમત દરમિયાન દડો ખોવાઈ જાય, તો ‘લૉસ્ટ બોલ’ કહેવાય છે.

**ઓવર :** એક છેડાથી છ દડા પૂરા થતાં ઓવર પૂરી થાય છે અને બીજે છેડેથી ગોલંદાજ ગોલદાજી શરૂ કરે છે. દરેક બોલરે છ દડાની ઓવર પૂરી કરવાની રહે છે. (સિવાય કે તે ઘાયલ થાય.)

**ડેડ બોલ :** જ્યારે દડો વિકેટ-કીપરના હાથમાં સ્થાયી થાય કે બેટ્સમેન આઉટ થાય ત્યારે દડો ‘ડેડ બોલ’ ગણાશે.

**નોબોલ :** દડો નિયમ પ્રમાણે ન ફેંકાય તો તે ‘નોબોલ’ ગણાશે. માત્ર ‘નોબોલ’ થવાથી દડો ‘ડેડ બોલ’ થતો નથી બેટ્સમેન ‘નોબોલ’ને રમી શકે છે તથા રન લઈ શકે છે. તેમજ ‘નોબોલ’ના સંજોગોમાં બેટિંગ કરનાર ટીમને વધારાનો એક રન આપવામાં આવે છે. ‘વનડે’ અને ‘ટ્વેન્ટી-ટ્વેન્ટી’ મેચમાં ‘નોબોલ’ જાહેર કરાય, ત્યારે બેટિંગ કરનાર ટુકડીને એક ફિલ્ડિટ મળે છે.

**વાઈડ બોલ :** બેટ્સમેન પહોંચી ન શકે તેવા દડાને ‘વાઈડ બોલ’ કહે છે. વાઈડ બોલના બદલામાં પણ બેટિંગ કરનાર ટીમને એક વધારાનો રન મળે છે. માત્ર વાઈડ બોલના સંકેતથી દડો ડેડ થતો નથી. વાઈડ બોલથી થતા રન ‘વાઈડ બોલના રન’ ગણાય છે.

**બાય અને લેગબાય :** દડો બેટ્સમેનને સ્પર્શ કર્યા સિવાય વિકેટની પાછળ જાય, તો તેનાથી થતા રન ‘બાયના રન’ ગણાય છે. અને હાથના પંજા સિવાય શરીરના કોઈ ભાગને સ્પર્શ કરી દડો વિકેટ પાછળ જાય, તો તેનાથી થતા રન ‘લેગબાય રન’ ગણાય છે.

**વિકેટ પડવી :** જ્યારે દડાથી અગર બેટ્સમેનથી વિકેટ અગર ચકલાં પડી જાય છે, ત્યારે ‘વિકેટ પડી’ ગણાય છે.

**પોપિંગક્રિક્સની બહાર જવું :** જ્યારે બેટ્સમેનનું બેટ અગર શરીરનો સંપર્ક પોપિંગક્રિક્સની અંદર ન રહે, ત્યારે તે પોપિંગક્રિક્સની બહાર છે તેમ ગણાય.

**બોલ્ડઆઉટ :** જ્યારે દડો બેટ્સમેનના બેટને અગર શરીરને સ્પર્શ કરીને સીધો વિકેટમાં અથડાય ત્યારે ‘બોલ્ડઆઉટ’ ગણાય છે.

**કૉટઆઉટ :** ‘જો દડો બેટ્સમેનના બેટના અગર કાંડા સિવાય હાથના ફટકાથી ઊછળી કોઈ પણ ફિલ્ડરના હાથમાં ઝિલાઈ જાય, તો બેટ્સમેન ‘કૉટઆઉટ’ ગણાય છે.

**બૉલનો હાથથી સ્પર્શ કરવો :** જો કોઈ પણ બેટ્સમેન સામા પક્ષની વિનંતી સિવાય રમતમાં રહેલ દડાને હાથથી સ્પર્શ કરે તો ‘હેન્ડલ ધી બોલ’ માટે આઉટ ગણાશે.

**દડાને બે વાર ફટકારવો :** બેટ્સમેન દડાને એક વાર અટકાવી ફરી પાછો વિકેટ તરફ જતા દડાને અટકાવવા બેટ અગર શરીરના અન્ય ભાગનો ઉપયોગ ન કરતાં હાથથી અટકાવશે, તો ‘હિટ ધી બોલ ટ્વાઈસ’ માટે આઉટ ગણાશે.

**હિટ ધી વિકેટ :** જો બેટ્સમેન દડાને ફટકારવા જતાં વિકેટ પાડી નાંખે તો ‘હિટ ધી વિકેટ’ આઉટ ગણાશે.

**એલ.બી.ડબલ્યુ. :** જો બેટ્સમેનના હાથના કાંડા કે પંજા સિવાયનો અન્ય ભાગ બંને વિકેટની વચ્ચેમાં હોય અને દડો પહેલાં બેટ સાથે અથડાયેલ ન હોય અને શરીરને અડકે તો અમ્પાયર ‘એલ.બી.ડબલ્યુ.’ ગણી બેટ્સમેનને આઉટ આપશે.



**ઓબ્સ્ટ્રક્ટિંગ ધી ફિલ્ડ :** જો બેટ્સમેન કોઈ ફિલ્ડરને તેના કાર્યમાં અડચણ ઊભી કરે, તો ‘ઓબ્સ્ટ્રક્ટિંગ ધી ફિલ્ડ’ માટે આઉટ આપી શકાય.

**રનઆઉટ :** જો કોઈ બેટ્સમેન પોપિંગક્રિકિંગની બહાર હોય અને સામા પક્ષનો ખેલાડી તેની વિકેટ પાડી નાંખે, તો તે ‘રનઆઉટ’ ગણાય.

**સ્ટમ્પઆઉટ :** દડાને રમવા જતાં બેટ્સમેન પોપિંગક્રિકિંગની બહાર નીકળી જાય અને વિકેટ-કીપર તેની વિકેટ પાડી નાંખે, તો તે ‘સ્ટમ્પઆઉટ’ ગણાય.

### સ્વાધ્યાય

#### 1. નીચે આપેલા પ્રશ્નોના વિસ્તૃત જવાબ લખો :

- (1) ક્રિકેટની રમતમાં બેટની પકડ, સ્ટાન્સ અને બેકલિફ્ટની સમજૂતી આપો.
- (2) ફ્રન્ટફૂટ સ્ટ્રેટડ્રાઈવ અને બેકફૂટ ડ્રાઈવ વિશે વિગતવાર જણાવો.
- (3) રિલિવરી (બોલર દ્વારા બોલિંગ કરતી વખતે દરો ફેંકવાની ક્રિયા)ની ક્રિયાનાં પગથિયાં સમજાવો.
- (4) લેગસ્પિન બોલિંગ વિશે સવિસ્તાર સમજૂતી આપો.

#### 2. નીચેના પ્રશ્નોના એક-બે વાક્યોમાં જવાબ લખો :

- (1) ક્રિકેટના બેટની લંબાઈ, પહોળાઈ જણાવો.
- (2) વિકેટ (પીચ) ઉપર સામસામે છેડે ખોડવામાં આવેલા સ્ટમ્પ્સ વચ્ચેનું અંતર જણાવો.
- (3) વનડે મેચ કેટલી-કેટલી ઓવરની રમાડવામાં આવે છે ?
- (4) ટ્વેન્ટી-ટ્વેન્ટી મેચમાં દરેક ઓવરમાં કેટલા દડા નાખવામાં આવે છે ?
- (5) ફાસ્ટબોલિંગ દરમિયાન વિકેટ-કીપર મેદાન ઉપર ક્યાં સ્થાન લે છે ?

#### 4. આપેલા વિકલ્પોમાંથી સાચો વિકલ્પ જણાવી ઉત્તર લખો :

- (1) ‘નોબોલ’ નાખનાર ટુકડીના સામા પક્ષને કેટલા રન આપવામાં આવે છે ?  
 (A) ચાર રન (B) બે રન (C) એક રન (D) છ રન
- (2) ક્રિકેટની એક ટુકડીમાં કેટલા ખેલાડીઓ પસંદ કરવામાં આવે છે ?  
 (A) અગિયાર (B) બાર (C) પંદર (D) સોળ
- (3) ટેસ્ટમેચ દરમિયાન બંને ટીમને કેટલી ઈનિંગ રમવાની તક આપવામાં આવે છે ?  
 (A) એક-એક (B) બે-બે (C) ત્રણ-ત્રણ (D) ચાર-ચાર
- (4) બેટ્સમેન રનઆઉટ ક્યારે ગણાય ?  
 (A) પોપિંગક્રિકિંગમાં તેનું બેટ સ્પર્શે તે પહેલાં વિકેટ-કીપર બેલ્સ પાડી દે ત્યારે.  
 (B) દડાને ફટકો મારતાં પહેલાં સમતોલન ગુમાવી સ્ટમ્પ્સ પાડી નાખે ત્યારે.  
 (C) પોપિંગક્રિકિંગમાં બેટ્સમેન પહોંચી જાય તે પછી વિકેટ-કીપર બેલ્સ પાડી દે ત્યારે.  
 (D) બોલ ડેડ હોય અને રન લેવા દોડી જાય ત્યારે.

### પ્રવૃત્તિ

- વિદ્યાર્થીઓ પાસે ક્રિકેટના મેદાનનું અંકન કરાવવું.